

Marion Siemonsma:

VUT aan de basis

Vernieuwingen in het VO

Het voortgezet onderwijs heeft de laatste tijd te maken met veel vernieuwingen. Dit vraagt veel van de schoolorganisatie, de docenten en de leerlingen. Soms lijkt het of alle energie in de vernieuwingen gaat zitten en er geen tijd en ruimte over is voor de kern van de les, namelijk de vakinhoud.

Basisvorming en Tweede Fase

Belangrijkste ontwikkelingen in het voortgezet onderwijs zijn de basisvorming en de Tweede Fase. Beide onderwijsvernieuwingen hebben de volgende aandachtspunten:

- het bieden van een brede persoonlijke en maatschappelijke vorming aan elke leerling;
- het centraal stellen van een actieve, zo zelfstandig mogelijk lerende leerling;
- het recht doen aan en benutten van verschillen tussen leerlingen.

Het eerste aandachtspunt is erop gericht dat leerlingen volwaardige leden van de maatschappij worden. Daartoe krijgen leerlingen vaardigheden aangeleerd, op onder andere talig en sociaal-emotioneel gebied. Iedere leerling dient voldoende vaardigheden te ontwikkelen om het eindexamen te halen. Voor de één zullen de benodigde vaardigheden verder ontwikkeld zijn dan bij de ander. Het onderwijs moet de leerling in de gelegenheid stellen, die kennis en vaardigheden te ontwikkelen die hij nodig heeft om de eindstreep te halen.

Ook belangrijk in de basisvorming en Tweede Fase is de bijdrage van de leerling. Was de leerling voorheen een toehoorder die de lesstof kreeg aangeboden, nu wordt van hem verwacht dat hij zichzelf de lesstof eigen maakt. Hij moet zelf dingen gaan ontdekken

en ervaren. Daarbij is het van belang dat de leerling ook leert reflecteren op het leren, hij moet leren zijn eigen leerproces te sturen. Bij een veranderende rol van de leerling, zal de rol van de docent ook een andere vorm krijgen. De docent wordt begeleider bij de ontdekkingsstocht van de leerling.

Tenslotte streven basisvorming en Tweede Fase ernaar recht te doen aan de verschillen tussen leerlingen en die verschillen ook te benutten. Leerlingen zijn niet hetzelfde wat betreft achtergrond, leermanieren, etcetera. Onderwijs zal daarom adaptief moeten zijn; binnen de klas dient omgegaan te worden met de verschillen. Zelfstandig leren is een mogelijkheid om optimaal met die verschillen te werken. Door leerlingen hun leerproces meer in eigen handen te geven, kan de leerling zijn eigen tempo en werkwijze volgen.

De intentie van de basisvorming en Tweede Fase is dat recht wordt gedaan aan de individuele leerling. Bovengenoemde aandachtspunten zijn erop gericht dat iedere leerling, door onderwijs op maat, de eindstreep haalt. Frits Prior (Procesmanagement Voortgezet Onderwijs) ging hier op in tijdens zijn lezing voor de studiedag 'Taalbeleid is meer dan NT2', georganiseerd door de sectie NT2 van de Vereniging van Leraren van de Levende Talen. Prior gaf de volgende metafoor: het eindexamen is een bergpas die iedere leerling over moet. Echter, er leidt niet één weg naar de top. De een neemt een weg die rechtstreeks omhoog gaat, de ander gaat via zigzag-wegen. Iedere leerling zal zijn eigen weg kiezen om het einddoel te bereiken.

Het ideaal is er, maar is dit ook uit te voeren? Kan onderwijs tegelijkertijd aandacht schenken aan sociaal-emotionele ontwikkeling, taalvaardigheid, zelfstandig leren en de verschillen tussen leerlingen? Dit is mogelijk als de verschillende aandachtspunten niet worden gezien als 'weer iets nieuws', maar als verschillende aspecten van een vernieuwing: beter onderwijs. Prior gaf in zijn lezing aan dat deze aspecten kunnen worden uitgewerkt via het zogenaamde VUT-model.

VUT-model

Het VUT-model houdt in dat leerlingen iedere taak uitvoeren via een bepaald model, te weten: Voorbereiden van een taak, Uitvoeren van de taak en Terugkijken op de taak en het proces. Het gaat hier om een metacognitieve vaardigheid. De leerling bekijkt zijn eigen leerproces kritisch. Het VUT-model is vakoverstijgend: zowel een wiskundesom als een Franse vertaling vereisen eenzelfde aanpak. De invulling van het model is uiteraard vakspecifiek: bij het oplossen van de wiskundesom zijn andere vaardigheden van belang dan bij het maken van de Franse vertaling.

Ook bij zelfstandig leren, sociale vaardigheden en het voorbereiden op de maatschappij wordt het VUT-model doorlopen. Wanneer leerlingen hun eigen (leer)gedrag bewust plannen, uitvoeren en evalueren leren zij het meest. Niet alleen op school, ook in de maatschappij. Voor dit enige vorm kan krijgen, moeten de leerlingen zich deze metacognitieve vaardigheid eerst eigenmaken. In de te verschijnen methoden Nederlands, *Zebra* (voor nieuwkomers) en *Schoolslag* worden leerlingen expliciet getraind in het toepassen van het VUT-model door middel van taakgericht onderwijs. Bij taakgericht onderwijs worden taaltaken als het schrijven van een brief, het lezen van een schoolboek of het voeren van een klassengesprek van vragen. Per taak wordt uitgebreid aandacht besteedt aan hoe de taak het best aan kan worden gepakt. De leerling moet dus niet blindelings de opdracht maken, maar wordt aangemoedigd over de aanpak en uitvoering na te denken. Taakgericht onderwijs beperkt zich niet tot het vak Nederlands. Voor alle vakken moeten leerlingen immers teksten lezen en gesprekken voeren. Om in alle vakken leerlingen taaltaken te leren uitvoeren is taalbeleid een vereiste.

Taalbeleid

Taalbeleid houdt in dat structureel aandacht wordt besteed aan het leren van het Nederlands en in het Nederland bij alle vakken. Om leerlingen zelfstandig taaltaken te kunnen laten uitvoeren is het van belang dat zij de schooltaal begrijpen. Daartoe kunnen zij stra-

tegieën toepassen. Met strategieën worden leerlingen handvatten geboden om zelfstandig problemen met schooltaal op te lossen. Zo bieden leesstrategieën leerlingen een aantal stappen om een schoolboektekst te lezen en kunnen woordraadstrategieën worden toegepast voor het achterhalen van moeilijke of onbekende woorden. Ook voor het gericht luisteren naar informatie of mondeling overbrengen van informatie kunnen leerlingen strategieën toepassen.

Voor het oefenen van deze strategieën zijn verschillende methoden ontwikkeld, zoals *Woordbreker*, waarin woordraadstrategieën worden geoefend, en *Lezen met verstand*, waarin de leerling kennis maakt met leesstrategieën. Tot slot worden in de methode Nederlands *bv Taal* leerlingen ook bewust gemaakt van de verschillende strategieën die zij kunnen toepassen. De methode levert een aantal kaarten met strategieën die leerlingen ook los van de methode kunnen gebruiken. De kaarten kunnen bijvoorbeeld gebruikt worden wanneer een geschiedenis tekst moet worden gelezen. Echter, vaak passen leerlingen hetgeen ze bij de ene les hebben geleerd niet automatisch bij de andere les toe. Ze moeten er door hun docent op gewezen worden dat ze ook bij een geschiedenis tekst leesstrategieën kunnen toepassen. Daarbij is het van belang dat er een afspraak wordt gemaakt tussen docenten, bijvoorbeeld welke strategieën worden aangeboden en in welke volgorde dit gebeurt. Dit is ook taalbeleid: dat vakoverstijgend afspraken worden gemaakt over de aanpak van problemen met schooltaal.

Iedere docent een taaldocent

Het leerlingen leren omgaan met schooltaal is dus niet alleen de verantwoordelijkheid van de docent Nederlands, maar van iedere docent. Omdat leerlingen bij ieder vak te maken krijgen met schoolboekteksten, klassengesprekken, luisteren naar informatie, kortom met taaltaken, is iedere docent een taaldocent. De aandacht die docenten moeten besteden aan het aanleren van het VUT-model en aan het oefenen met strategieën, zal in eerste instantie tijd en energie kosten. Maar wanneer de leerling de vaardigheden eenmaal onder de knie heeft, zal het heel veel tijd

besparen. Tijdrovende bezigheden als het maken van groepen en het uitleggen van alle moeilijke woorden zullen wegvallen. De docent kan zich concentreren op het belangrijkste van zijn les: de lesstof.

Het is van belang voldoende aandacht te besteden aan de basis, door iedere docent. Ook Prior wees op het belang van gedeelde verantwoordelijkheid tussen docenten. Wanneer iemand zegt geen taaldocent te zijn dan, zo concludeerde Prior, moet hij zijn vak ook maar zonder taal onderwijzen!

Literatuur

Claase, R. e.a., *Lezen met verstand* Utrecht, Schooladvies Centrum, 1995.

Hofman, J. e.a., *Woordbreker. Strategielessen voor de woordenschat* Zutphen, Thieme, 1997.

Kemna, S. e.a., *BV Taal Methode Nederlands voor vbo/mavo* Groningen, Wolters-Noordhoff, 1994 e.v.

Schoolslag, Nederlands voor de basisvorming Amsterdam, Meulenhoff Educatief, nog te verschijnen

Zebra, Basisleergang NT2 voor neveninstromers in het voortgezet onderwijs, Amsterdam, Meulenhoff Educatief, nog te verschijnen.

FORUM

Hans Goosen: Een kameel van Steven *Van leesdossier naar uittrekselmap*

In december 1994 zijn door de Stuurgroep Tweede Fase VO voor alle vakken vakontwikkelgroepen aan het werk gezet om tot nieuwe examenprogramma's te komen. Steven ten Brinke was de voorzitter voor de vakontwikkelgroep Nederlands, waar ik ook deel van uit maakte. In december 1995 verscheen ons definitieve werkstuk: Advies Examenprogramma's HAVO en VWO, Nederlands.

Dat er nog het nodige met ons advies kon gebeuren, wisten we op dat moment wel: de Stuurgroep zou formeel (en mogelijk in gewijzigde vorm) de conceptexamenprogramma's vaststellen en aan de staatssecretaris van het ministerie van OC & W aanbieden; de staatssecretaris zou de programma's (mogelijk in gewijzigde vorm) aanbieden aan de Tweede Kamer, die het uiteindelijke besluit zou nemen. Dat laatste is afgelopen juni gebeurd.

Veranderingen

Als je het advies van de vakontwikkelgroep vergelijkt met de definitieve tekst van de nieuwe examenprogramma's, zie je het resultaat van al die vormen van getrapte advisering en besluitvorming. Ik geef een paar bekende voorbeelden: het domein 'kennis over taal en taalverschijnselen' is uit de programma's verdwenen; het domein 'argumenteren' zoals dat uitgewerkt was door de vakontwikkelgroep filosofie, is als extra domein aan Nederlands toegevoegd; het cijfer voor literatuur telt niet mee in het eindcijfer voor Nederlands.

Je kunt die veranderingen toejuichen of betreuren, ze zijn in ieder geval bewust aangebracht. Sommige veranderingen zijn